

DE POLITIEKE ROL VAN HET VLAAMS MIDDENVELD

SPOTLIGHTPAPER 14

3 Mei 2019

Fatima Laoukili, Stijn Oosterlynck & Pieter Cools

Inhoudstafel

1	De politieke rol van Vlaamse middenveldorganisaties samengevat: de vijf belangrijkste trends en bevindingen	3
2	Inleiding	5
3	Rollen van het middenveld	7
3.1	Politieke rol	7
3.2	Gemeenschapsvormende rol	11
3.3	Dienstverlenende rol	13
3.4	Rollen vergeleken	14
4	Hoe vullen middenveldorganisaties hun politieke rol in?	16
5	Evolutie van politieke rolopname	22
6	Beïnvloedende factoren in politieke rolopname	23
6.1	Overheidsmiddelen en politieke rolopname	24
6.2	Middelen van bedrijven en politieke rolopname	24
6.3	Middelen van de gemeenschap en politieke rolopname	24
7	Algemene conclusie	25
8	Referenties	27
9	Bijlagen	28
9.1	Bijlage 1: thematische opdeling van het Vlaamse middenveld in elf categorieën	28
9.2	Bijlage 2 - Bevindingen uit de focusgroepen met beleid en middenveld	30

1 De politieke rol van Vlaamse middenveldorganisaties samengevat: de vijf belangrijkste trends en bevindingen

1 Politieke rol van Vlaams middenveld eerder wel belangrijk

Vlaamse middenveldorganisaties vinden van zichzelf dat ze ‘eerder wel’ een politieke rol opnemen en dus maatschappelijke of politieke verandering nastreven. Ze nemen die rol gemiddeld gesproken wel minder sterk op dan de gemeenschapsvormende en dienstverlenende rollen.

2 Vooral socioculturele organisaties en de welzijnssector zetten in op hun politieke rol

Socioculturele organisaties zetten het sterkst in op het nastreven van politieke of maatschappelijke verandering. Ook de welzijnssector is hier meer dan gemiddeld mee bezig. De sociale economie zet er minder op in. Een derde van de sociale economie-organisaties zegt hier zelfs helemaal niet mee bezig te zijn.

3 Vlaamse middenveldorganisaties zetten meer dan lokale middenveld in op politieke rol

Vlaamse middenveldorganisaties zetten vaker dan lokale organisaties in op het nastreven van politieke of maatschappelijke verandering. Iets minder dan een derde van de lokale organisaties zegt er zelf helemaal niet op in te zetten. Bij Vlaamse organisaties is dit minder dan een op zeven.

4 **Belangenbehartiging staat centraal in de politieke rol van het Vlaamse middenveld**

Het verdedigen van de belangen van de achterban staat centraal in de invulling van de politieke rol in Vlaamse middenveldorganisaties. Ook samenwerken met andere middenveldorganisaties, alternatieve praktijken ontwikkelen binnen de eigen organisatie en invloed uitoefenen op overheden of bedrijven zijn vast onderdelen van het nastreven van maatschappelijke of politieke verandering. Een dialoog opzetten met burgers en ze sensibiliseren en mobiliseren komt in deze context minder algemeen voor.

5 **Vlaamse middenveldorganisaties zeggen meer aan politiek te doen dan vroeger.**

Ongeveer de helft van de Vlaamse middenveldorganisaties geeft zelf aan vandaag meer dan tien jaar geleden een politieke rol op te nemen.

2 Inleiding

Het middenveld in Vlaanderen heeft historisch gezien een politieke rol opgenomen, niet in het minst in de context van de uitbouw en werking van de welvaartstaat. Het debat over die rol is er dan ook één dat geregeld opnieuw opflakert (Oosterlynck, Hertogen, & Swerts, 2017; Swerts, Hertogen, & Oosterlynck, 2017). Niet iedereen vindt dus dat middenveldorganisaties zomaar een politieke rol *mogen* spelen. Onder meer in de context van discussies over vermarkting en het zogenaamde primaat van de politiek wordt vandaag de vraag gesteld naar de legitimiteit van de politieke rol van het middenveld (Schuerman, 2013). Spelen Vlaamse middenveldorganisaties vandaag nog een politieke rol of vinden ze andere rollen, zoals gemeenschapsvorming of maatschappelijke dienstverlening, belangrijker? Deze vraag staat centraal in deze paper. We stellen een voornamelijk beschrijvende kwantitatieve analyse voor over de politieke dimensie van het werk van Vlaamse middenveldorganisaties. We zijn geïnteresseerd in de mate waarin en de manier waarop Vlaamse middenveldorganisaties maatschappelijke of politieke verandering nastreven (hier gedefinieerd als ‘politieke rol’), wat de evolutie in die rol is en welke factoren het opnemen van die rol beïnvloeden. Ook kijken we naar de evolutie en innovatie in de politieke rolname en naar de mate waarin middenveldorganisaties publieke meningsverschil stimuleren over de gewenste inrichting van de samenleving (hier benoemd als ‘politisering’).

Met middenveldorganisaties wordt in dit onderzoek verwezen naar organisaties die een sociaal of maatschappelijk doel hebben (maatschappelijke meerwaarde eerder dan winst nastreven), die ofwel een ‘politieke’ rol vervullen (nastreven van maatschappelijke of politieke verandering) of maatschappelijke dienstverlening organiseren en een privaat initiatief zijn (niet vanuit overheden)¹. Omdat de gemeenschapsvormende rol van het middenveld in het sociaal kapitaal onderzoek van de voorbije decennia al ruimschoots aan bod kwam (Billiet, 2004), focussen we in het CSI Flanders project meer op de politieke en dienstverlenende rol van het middenveld.

¹ Zie Oosterlynck, Verschuere en Verhaeghe (2019) ‘Wat is het middenveld?’, zie: <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/wat-het-middenveld>

De analyse is gebaseerd op de CSI Flanders enquête bij 496 Vlaamse middenveldorganisaties². De survey bevraagt middenveldorganisaties die actief zijn rond welzijn, in de sociale economie en sociocultureel werk. De bevroegde organisaties zijn actief op het Vlaamse niveau of hebben als doel de hele Vlaamse regio te beslaan, ook wanneer deze organisaties geen lokale afdelingen hebben. De lokale middenveldorganisaties werden in een aparte survey³ bevroegd. Omwille van redenen van praktische haalbaarheid en/of onze focus op de politieke en dienstverlenende rol van het middenveld (en dus niet op organisaties die *louter* op sociaal kapitaal of gemeenschapsvorming gericht zijn) laten we gezondheidszorg, onderwijs, recreatie en vrije tijd buiten beschouwing. Deze afbakening moet in rekening gebracht worden bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten. Dit grootschalige opzet, dat de hele breedte van het middenveld omvat, moet ons toelaten om terugkerende stellingnames in het publieke debat over de politieke rol van het middenveld, bijvoorbeeld over de gepercipieerde politisering of depolitisering van het middenveld, aan een empirische test te onderwerpen. We vullen onze bevindingen aan met inzichten uit twee focusgroepen over onze onderzoeksresultaten die we deden met beleidsmakers enerzijds en middenvelders anderzijds. Het verslag daarvan is in bijlage te vinden.

In deze paper behandelen we concreet de volgende vragen. Nemen Vlaamse middenveldorganisaties een politieke rol op? In welke mate doen ze dit? Doen ze dit meer of minder dan *lokale* middenveldorganisaties in Vlaanderen? Zijn hierin verschillen merkbaar tussen de verschillende middenveldsectoren? In welke mate speelt het thema waarrond ze werken een rol? Op welke manier vullen Vlaamse middenveldorganisaties deze rol in? Hoe is het opnemen van een politieke rol geëvolueerd over de voorbije tien jaar? Hangt het opnemen van een politieke rol samen met de bron van financiële middelen waarmee de organisatie werkt? En tot slot: werken middenveldorganisaties ook politiserend?

² Voor meer details over deze bevraging, zie de volgende methodologische nota:

<https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/de-vlaamse-survey-methodologische-nota>

³ De bevindingen aangaande diversiteit en politieke rol opname zijn terug te vinden via de website www.middenveldinnovatie.be

3 Rollen van het middenveld

Zoals in de inleiding kort aangekaart, worden drie rollen van middenveldorganisaties besproken: de politieke, de gemeenschapsvormende en de dienstverlenende rol. In wat volgt geven we per rol weer hoe belangrijk de deelnemende Vlaamse middenveldorganisaties de rollen vinden en welke verschillen er in dat opzicht zijn tussen de verschillende sectoren van het middenveld. We vergelijken de rollen uit de Vlaamse survey ook met de rollen zoals gemeten in de lokale survey. Aangezien deze paper voornamelijk inzoomt op de politieke rol van de middenveldorganisaties, zijn de gedeelten over de gemeenschapsvormende en de dienstverlenende rol minder uitgewerkt dan de politieke rol.

3.1 Politieke rol

In welke mate nemen middenveldorganisaties een politieke rol op? Net zomin als er eensgezindheid bestaat over wat de politieke rol van het middenveld zou moeten zijn, bestaat er een algemeen aanvaarde definitie van. Die rol kan immers sterk verschillen tussen contexten en naargelang het onderwerp van politieke discussie. In de context van de verzuiling betekent ‘een politieke rol spelen’ vaak ‘ bezig zijn met partijpolitiek’, maar met de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen, de secularisatie, individualisering en ontzuiling kwamen nieuwe invullingen van de politieke rol opzetten (Oosterlynck, 2018). Bovendien omvat ‘het middenveld’ een enorme veelheid aan organisaties die verschillen wat betreft activiteiten, missie, achterban en relatie met de overheid. Zij geven elk een eigen invulling aan hun politieke rol en kunnen zich beroepen op diverse strategieën om deze in meer of mindere mate op te nemen. Om deze veelheid te kunnen vatten in onze survey hebben we de ‘politieke rol’ hier breed omschreven als: “het streven naar of pleiten voor politieke of maatschappelijke verandering”⁴.

In deze sportlightpaper zullen we geen antwoord geven op de normatieve vraag wat de politieke rol van het middenveld zou moeten zijn. We beginnen logischerwijs met de vraag of het Vlaamse middenveld überhaupt wel een politieke rol opneemt. Zijn middenveldorganisaties bezig met het streven naar politieke of maatschappelijke veranderingen?

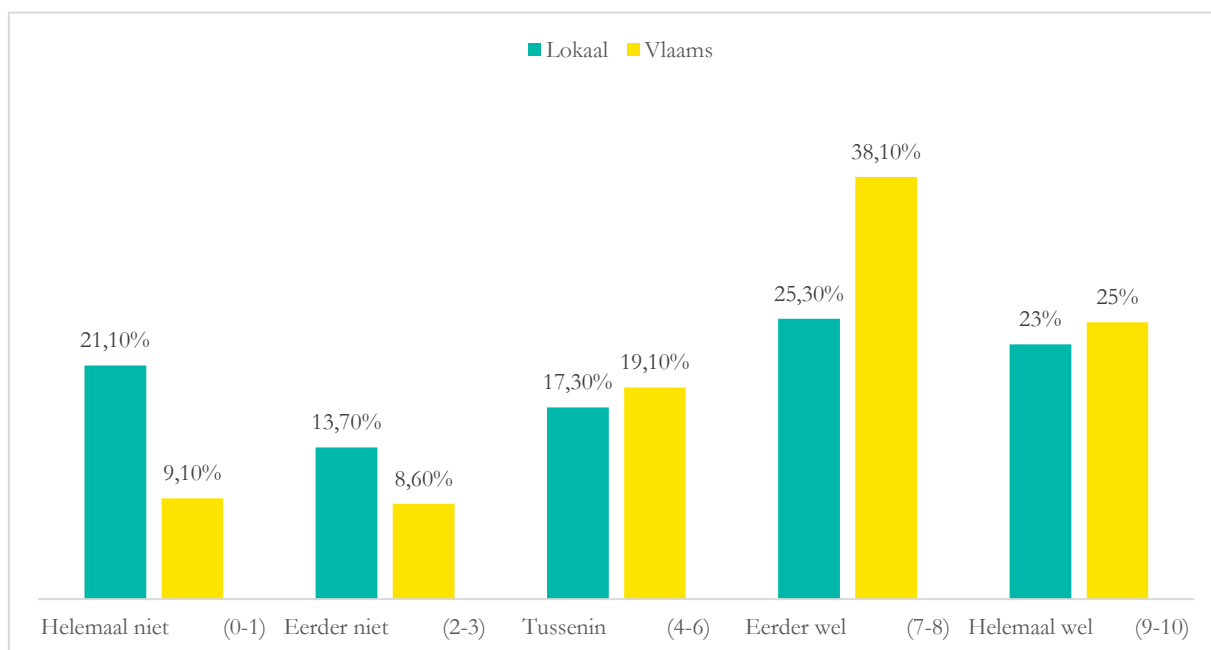
⁴ We gebruikten de term ‘maatschappelijke of politieke verandering’ om zo breed mogelijk het veranderingsstreven van organisaties te capteren. Omdat we zo goed als de hele breedte van het middenveld bevroegen, kozen we termen die door een veelheid aan organisaties op een gelijkaardige manier begrepen zouden worden.

We vroegen Vlaamse middenveldorganisaties aan te geven of ze streven naar maatschappelijke of politieke verandering (zie figuur 1, rode staafjes). Over alle organisaties heen komen we tot een gemiddelde score van 6,5 op tien (met een standaardafwijking van 2,9). Dat geeft aan dat Vlaamse middenveldorganisaties gemiddeld genomen van zichzelf vinden dat ze ‘eerder wel’⁵ streven naar maatschappelijke of politieke verandering. Een op vier (25%) geeft aan dat ze sterk inzetten op het nastreven van dit soort verandering, terwijl iets minder dan één op tien (9%) zegt dit soort verandering ‘helemaal niet’ na te streven (zie figuur 1).

De blauwe staafjes in figuur 1 staan voor de lokale middenveldorganisaties die we bevroegd hadden in de lokale survey over het streven naar of pleiten voor maatschappelijke of politieke verandering. Daar stelden we vast dat de politieke rol de minst vaak opgenomen rol is (in vergelijking met gemeenschapsvorming en maatschappelijke dienstverlening). Op figuur 1 is te zien dat organisaties op het Vlaams niveau (rood staafje) zeggen dat ze sterker een politieke rol opnemen. In de Vlaamse survey bedraagt het gemiddelde 6,5 ten aanzien van de lokale survey, waar de gemiddelde score 5,3 bedraagt. Ongeveer 21% van de organisaties in de lokale survey zegt ‘helemaal niet’ in te zetten op dergelijke verandering. Voor de Vlaamse middenveldorganisaties is dat 9%. Opvallend is dat het aandeel organisaties dat ‘helemaal wel’ aanduidt dicht bij elkaar ligt in beide surveys. Zowel op het Vlaams (25%) als op het lokaal niveau (23%) neemt ongeveer één op vier organisaties een sterke politieke rol op door expliciet in te zetten op maatschappelijke of politieke verandering. Belangrijk voor de interpretatie van dit verschil is dat de sociale economie en welzijnsector enkel als Vlaams middenveld meegenomen zijn en de cijfers voor de lokale survey louter betrekking hebben op socioculturele organisaties (zie verder). Het Vlaamse en lokale middenveld heeft dus een andere samenstelling.

⁵ 6,5 valt tussen de categorieën ‘tussenin’ en ‘eerder wel’. Als we afronden komt het gemiddelde net binnen de categorie ‘eerder wel’ te liggen.

Figuur 1: mate van streven naar maatschappelijke of politieke verandering

Ongeveer 63% van de Vlaamse middenveldorganisaties in de survey scoort boven het gemiddelde van 6,5 op tien voor het streven naar maatschappelijke of politieke verandering (zie tabel 1). Het hoge aantal respondenten boven het gemiddelde wordt wellicht gedeeltelijk verklaard door het feit dat binnen de categorie ‘helemaal niet’ heel wat respondenten (33 organisaties of 6,3% van de bevroegde organisaties) de uiterste waarde (nul) aangeduid heeft, wat het gemiddelde naar beneden trekt.

We hebben ook nagegaan of de mate van het streven naar maatschappelijke of politieke veranderingen verschilt per sector (sociale economie, welzijn en sociocultureel). We doen dit door per sector weer te geven hoeveel organisaties ondergemiddeld en bovengemiddeld scoren voor het opnemen van de politieke rol⁶. Zo krijgen we niet alleen een beeld van welke sector er meest inzet op de politieke rol, maar tegelijkertijd ook op de verscheidenheid binnen die sectoren zelf. Tabel 1 toont hoeveel organisaties in elke sector onder en boven het gemiddelde van 6,5 op tien van het hele Vlaamse middenveld scoorden.

⁶ In de uitgebreide onderzoekspaper waarop deze spotlight paper gebaseerd is wordt de opdeling ook per thema gedaan. Zie: middenveldinnovatie.be.

Tabel 1: Streven naar maatschappelijke of politieke verandering naargelang sector⁷

	Ondergemiddeld	Bovengemiddeld	Totaal
Sociocultureel	32%	68%	100%
<i>Aantal</i>	109	232	341
Gemiddelde: 0,6862			
Standaardafwijking: 0,2826			
Sociale economie	54,8%	45,2%	100%
<i>Aantal</i>	17	14	31
Gemiddelde: 0,4918			
Standaardafwijking: 0,3044			
Welzijn	45,8%	54,2%	100%
<i>Aantal</i>	55	65	120
Gemiddelde: 0,6065			
Standaardafwijking: 0,2712			
Totaal	36,7%	62,9%	
<i>Aantal</i>	181	311	492

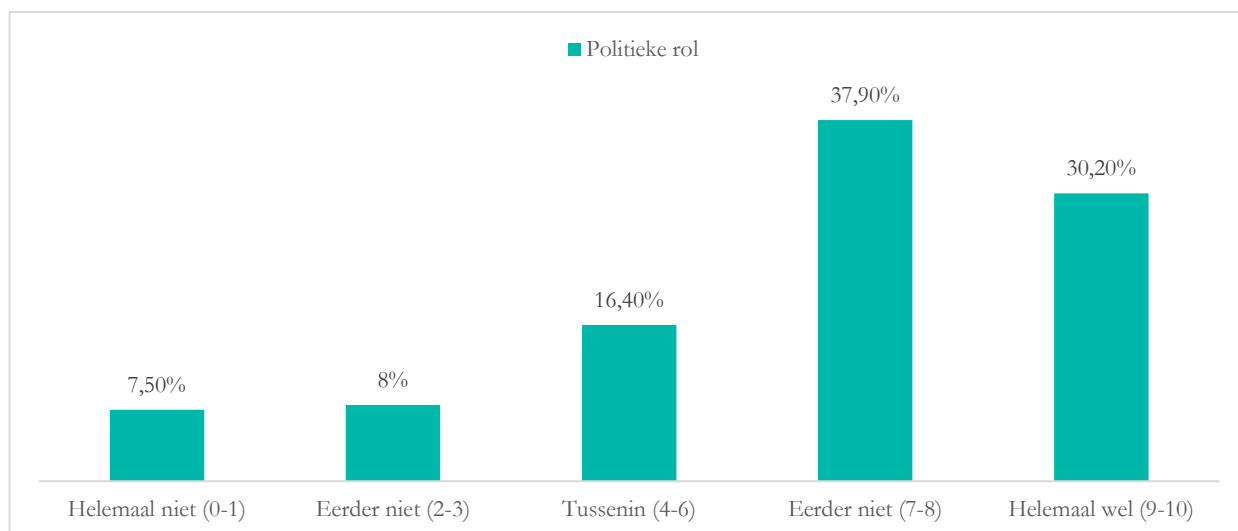
Uit tabel 1 merken we op dat organisaties uit de sociale economie in vergelijking met de sociaal culturele sector en de welzijnsector eerder laag scoren in het streven naar maatschappelijke of politieke verandering. Ongeveer 55% van de bevroegde sociale economie bedrijven scoort ondergemiddeld. De gemiddelde (gestandaardiseerde) score is 0,49. Middenveldorganisaties uit de socioculturele sector lijken dan weer het sterkst te streven naar maatschappelijke of politieke verandering. In deze sector heeft 68% van de organisaties bovengemiddeld (meer dan 6,5) gescoord. De gemiddelde (gestandaardiseerde) score is 0,69. In de welzijnssector scoren 54% van de organisaties bovengemiddeld op de politieke rol. De gemiddelde (gestandaardiseerde) score is 0,61.

Deze cijfers lijken te suggereren dat het verschil in politieke rol opname tussen de lokale en Vlaamse middenveldorganisaties vooral gezocht moet worden bij een verschillende opstelling van lokale en Vlaamse socioculturele organisaties. Het lokale middenveld scoort lager op politieke rol opname en bestaat louter uit socioculturele organisaties, terwijl net socioculturele

⁷ Organisaties die exact het gemiddelde 6,5 scoren, worden eveneens binnen de categorie ondergemiddeld gerekend.

organisaties op Vlaams niveau het hoogst scoren op politieke rolname. De cijfers in figuur 2, waarin de mate waarin organisaties in de Vlaamse socioculturele sector volgens zichzelf een politieke rol opnemen weergegeven staat, bevestigen dit. Het aandeel socioculturele organisaties dat 'helemaal' of 'eerder niet' een politieke rol opneemt ligt op Vlaams niveau een stuk lager dan op lokaal niveau, terwijl het omgekeerde geldt voor het 'eerder wel' of 'helemaal wel' opnemen van de politieke rol.

Figuur 2: mate van streven naar maatschappelijke of politieke verandering in Vlaamse socioculturele sector

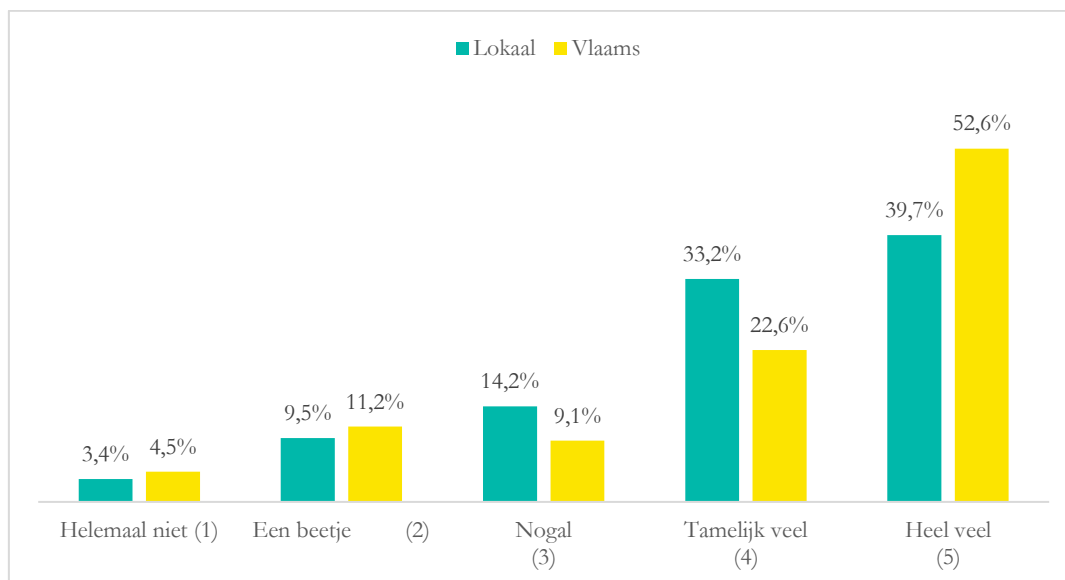
3.2 Gemeenschapsvormende rol

Naast de politieke rol neemt het middenveld ook een gemeenschapsvormende rol op. Zoals figuur 3 hieronder weergeeft voor de Vlaamse organisaties zien we dat drie vierde van de Vlaamse middenveldorganisaties daar 'eerder wel' tot 'helemaal wel' mee bezig zijn. 15% van de organisaties is daar 'helemaal niet' of 'eerder niet' mee bezig. De meeste Vlaamse middenveldorganisaties zeggen dus sterk bezig te zijn met gemeenschapsvorming.

Wanneer we dit vergelijken met de scores van de lokale middenveldorganisaties zien we dat de lokale organisaties ongeveer hetzelfde scoren op de gemeenschapsvormende rol als de Vlaamse middenveldorganisaties. De gemiddelde score op deze vraag bij Vlaamse organisaties bedraagt 4,08 (standaardafwijking: 1,21), bij lokale middenveldorganisaties 3,96 (standaardafwijking: 1,1)

(op een score van één tot vijf)⁸. Lokale middenveldorganisaties scoren wel iets hoger in de middencategorieën ‘tussenin’ en ‘eerder wel’, terwijl Vlaamse organisaties hoger scoren in de categorie ‘helemaal wel’.

Figuur 3: mensen het gevoel geven dat ze ergens bijhoren (Lokaal en Vlaams)

Wanneer we de scores voor gemeenschapsvorming gaan bekijken per sector (zie tabel 2)⁹ zien we dat het voornamelijk organisaties uit de sociale economie zijn die hier bovengemiddeld (72%) op scoren. Anders gezegd zijn organisaties in de sociale economie sector sterk bezig met de gemeenschapsvormende rol. Een mogelijke verklaring voor het feit dat de sociale economie zichzelf zo'n hoge score voor gemeenschapsvorming toekennen is de inzet op de integratie van doelgroepmedewerkers. De welzijnssector volgt met 65% van de organisaties die hier bovengemiddeld op scoren. Organisaties uit de socioculturele sector lijken voor de meer dan de helft (54%) ondergemiddeld te scoren op het item ‘mensen een gevoel te geven ergens bij te horen’.

Tabel 2: boven en ondergemiddelde in mensen het gevoel te geven ergens bij te horen naargelang sector (Vlaamse survey)

	Ondergemiddeld	Bovengemiddeld	Totaal
Sociocultureel	53,5%	46,5%	100%
Aantal	183	159	342

⁸ De items die de gemeenschapsvormende en dienstverlenende rol peilen maakten deel uit van een andere vragenbatterij en zijn op een schaal van één tot vijf gescoord. Het item voor politieke rol is op een schaal van één tot tien gescoord. Zie verder voor gemiddelde scores die een vergelijking van de scores tussen de drie rollen toelaten.

⁹ In de uitgebreidere surveynota geven we ook de scores op gemeenschapsvorming voor de opdeling van Vlaamse middenveldorganisaties per organisatiethema weer (zie tabel 6).

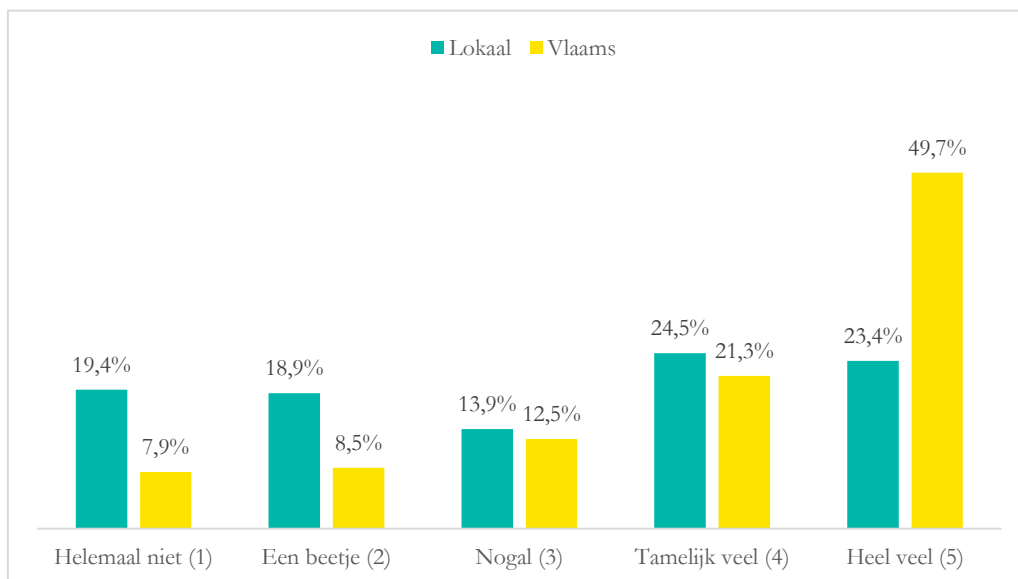
Sociale economie	28,1%	71,9%	100%
Aantal	9	23	32
Welzijn	35,2%	64,8%	100%
Aantal	43	79	122
Totaal	235	261	496

3.3 Dienstverlenende rol

Naast de politieke en gemeenschapsvormende rol, is het bieden van diensten ook een functie die gelinkt wordt met middenveldorganisaties. De helft van de bevroegde Vlaamse middenveldorganisaties (zie figuur 4) geven aan 'helemaal wel' in te zetten op de dienstverlenende rol. Slechts 8% van de organisaties geeft expliciet aan zich niet te richten op het verlenen van diensten of producten met het oog op het ledigen van maatschappelijke noden.

Ook hier scoren lokale middenveldorganisaties globaal lager (gemiddelde 3,14) ten aanzien van de Vlaamse middenveldorganisaties (gemiddelde 3,96). Lokale middenveldorganisaties scoren hoog in de 'helemaal niet' en de 'eerder niet' categorie. Dat heeft wellicht deels te maken met het feit dat de welzijnssector en de sociale economie niet bevroegd werden in de lokale survey.

Figuur 4: een dienst verlenen of product aanbieden om een specifieke, maatschappelijke behoefte of nood te ledigen (Lokaal en Vlaams)

Wanneer we stilstaan bij het gemiddelde van de Vlaamse middenveldorganisaties, merken we dat de ruime meerderheid (71%) van de respondenten boven het gemiddelde van 3,96 (op een schaal van één tot en met vijf) scoort.

De sectoropdeling (zie tabel 3) duidt aan dat het voornamelijk welzijns- en sociale economie-organisaties zijn die bovengemiddeld scoren op het aanbieden van diensten of producten. Het percentage van deze organisaties die bovengemiddeld scoren is respectievelijk 90% en 84%. De organisaties gecategoriseerd binnen de socioculturele sector daarentegen scoren voor 63% boven de gemiddelde score.

Tabel 3: een dienst verlenen of product aanbieden om een specifieke, maatschappelijke behoefte of nood te ledigen naargelang sector

	Ondergemiddeld	Bovengemiddeld	Totaal
Sociocultureel	37%	63%	100%
<i>Aantal</i>	127	216	343
Sociale economie	15,6%	84,4%	100%
<i>Aantal</i>	5	27	32
Welzijn	9,9%	90,1%	100%
<i>Aantal</i>	12	109	121
Totaal	144	352	496

3.4 Rollen vergeleken

Om de gemeenschapsvormende, dienstverlenende en de politieke rol met elkaar te kunnen vergelijken werken we in deze sectie met gemiddelde scores tussen 0 en 1. De verschillende rollen zijn namelijk niet op éénzelfde schaal gemeten (zie voetnoot 8).

Tabel 4: Vergelijking tussen opname van politieke, gemeenschaps- en dienstverlenende rollen

	Politieke rol	Gemeenschapsvormende rol	Dienstverlenende rol
Gemiddelde	0.6543	0,7690	0,7410
Standaardafwijking	0,2859	0,3029	0,3239

De gemeenschapsvormende rol wordt onder Vlaamse middenveldorganisaties als de belangrijkste rol beschouwd, met een gemiddelde score van 0,77 (score tussen 0 en 1). We stelden in een eerder rapport ook al vast dat ook voor lokale organisaties de

gemeenschapsvormende rol de belangrijkste is (Van Gyes, Szekér, & Laoukili, 2018). Wat de dienstverlenende rol betreft, ligt het aandeel met 0,74 slechts een klein beetje lager dan de gemeenschapsvormende rol. Dat is anders voor het lokale middenveld, waar de scores voor de dienstverlenende rol een stuk lager liggen dan voor de gemeenschapsvormende rol. Dit heeft zoals eerder aangehaald minstens gedeeltelijk te maken met het feit dat de welzijnssector en sociale economie – die hoger scoren op de dienstverlenende rol – Vlaams georganiseerd is en het lokale middenveld louter uit de socioculturele sector bestaat. De politieke rol is de minst belangrijke rol voor Vlaamse middenveldorganisaties, met een score van 0,65. Het is belangrijk om op te merken dat dit nog steeds een relatief hoge score is en dus betekent dat **de politieke rol over het algemeen wel belangrijk gevonden wordt.**

Als we de opname van de drie rollen per thematisch middenveldsegment bekijken (zie tabel 5) zien we dat bij bepaalde segmenten in de socioculturele sector de politieke rol wel het zwaarst doorweegt. Dat is het geval voor organisaties die actief zijn rond werk, beroep en economie, nieuwe sociale bewegingen en politieke organisaties. In het volwassenen- en jeugdwerk ligt het belang van de politieke rol dichtbij de andere twee rollen. Een andere afwijking op het algemene patroon is dat de dienstverlenende rol bij welzijnsinstellingen gemiddeld als belangrijkste ingeschat wordt. Verder is gemeenschapsvorming merkelijk minder belangrijk voor organisaties die rond werk, beroep en economie actief zijn en voor politieke organisaties.

Tabel 5: Vergelijking tussen opname van politieke, gemeenschaps- en dienstverlenende rollen per thematisch middenveldsegment

Thema		Politieke rol	Gemeenschapsvormende rol	Dienstverlenende rol
Welzijnsinstelling	Gemiddelde	0,598	0,865	0,929
	Standaardafwijking	0,239	0,214	0,171
Welzijnsvereniging	Gemiddelde	0,626	0,885	0,810
	Standaardafwijking	0,345	0,204	0,285
Sociale economie	Gemiddelde	0,491	0,928	0,852
	Standaardafwijking	0,304	0,114	0,266
Werk, beroep, economie	Gemiddelde	0,715	0,582	0,664
	Standaardafwijking	0,276	0,377	0,338
Gezondheid, ziekte, handicap	Gemiddelde	0,548	0,858	0,685
	Standaardafwijking	0,306	0,232	0,354
Nieuwe sociale beweging	Gemiddelde	0,767	0,658	0,695
	Standaardafwijking	0,257	0,282	0,338
Politieke organisatie	Gemiddelde	0,922	0,597	0,416

	Standaardafwijking	0,107	0,337	0,357
Volwassenwerk	Gemiddelde	0,739	0,797	0,665
	Standaardafwijking	0,202	0,272	0,349
Jeugdwerk	Gemiddelde	0,723	0,837	0,744
	Standaardafwijking	0,223	0,237	0,293
Religieuze organisatie	Gemiddelde	0,518	0,922	0,723
	Standaardafwijking	0,312	0,142	0,316

4 Hoe vullen middenveldorganisaties hun politieke rol in?

Nu we uitgebreid hebben stilgestaan bij de mate waarin middenveldorganisaties zeggen te streven naar maatschappelijke of politieke verandering, bekijken we nader hoe ze dat nu precies trachten te doen. We hebben de respondenten gevraagd om aan te geven hoe (on)belangrijk bepaalde taken zijn bij het opnemen van een politieke rol (schaal van 0 tot 6). Deze vragen werden niet gesteld aan die organisaties die op de vorige vraag hebben aangegeven ‘helemaal niet’ in te zetten op maatschappelijke of politieke verandering. In totaal antwoordden 441 van de 496 deelnemende organisaties deze vragen. Hieronder bespreken we eerst de scores voor de zeven items in het algemeen en per item uit de survey voor alle organisaties, nadien onderscheiden we twee types factoren op basis van een clustering van verschillende strategieën. Deze scores bespreken we dan verder naargelang de sector van de bevroegde organisaties.

Tabel 6 toont in welke mate Vlaamse middenveldorganisaties de zeven taken die opgenomen kunnen worden als onderdeel van de politieke rol opnemen. We geven ook de standaardafwijking in antwoorden op om weer te geven in welke mate organisaties verschillen in het opnemen van die taken. **Opvallend is dat alle Vlaamse middenveldorganisaties op verschillende manieren tegelijk hun politieke rol invullen.** De gemiddelde scores per taak variëren tussen 3,09 (‘tussenin’) en 4,55 (‘eerder belangrijk’/‘zeer belangrijk’)¹⁰. Het ‘behartigen van de belangen van de achterban’ komt naar voren als de ‘politieke’ taak die voor Vlaamse middenveldorganisaties het meest van belang is. **Dit suggereert dat de conventionele invulling van politieke rol als belangenverdediging van particuliere groepen dominant aanwezig is.** Belangenbehartiging kan, maar hoeft niet per se, te vallen onder ‘het nastreven van of pleiten voor politieke of maatschappelijke verandering’ te leiden (zoals we de politieke rol in het CSI

¹⁰ De respondenten werden gevraagd de vragen over taken te beantwoorden op een schaal (score 0 tot en met 6) van zeven categorieën: ‘Doen dit niet’ (waarde 0), ‘Zeer onbelangrijk’ (waarde 1), ‘Eerder onbelangrijk’ (waarde 2), ‘Tussenin’ (waarde 3), ‘Eerder belangrijk’ (waarde 4), ‘eer belangrijk’ (waarde 5) en ‘Uiterst belangrijk’ (waarde 6).

Flanders onderzoek definiëren). Dit is afhankelijk van de mate waarin de verdediging van die belangen gekoppeld wordt aan een visie op een gewenste maatschappij (vergelijk bv. een pleidooi van een landbouworganisatie om landbouwsubsidies te behouden als louter corporatistische eis met een pleidooi waarin die eis ingebed zit in een breder vertoog over het belang van een vitale landbouwsector voor voedselsoevereiniteit of een leefbaar platteland).

Taken die een **meer 'politiserende' invulling van de politieke rol** suggereren, i.e. een invulling waarbij organisaties het publieke meningsverschil over de inrichting van de samenleving stimuleren, scoren gemiddeld (iets) **minder hoog** dan belangenbehartiging. Het gaat hier dan voornamelijk om het 'binnen de eigen organisatie ontwikkelen van praktijken die aantonen dat het 'anders' kan' (score 4,37; 3de belangrijkste taak), 'een thema op de maatschappelijke of politieke agenda zetten' (wat veronderstelt dat een middenveldorganisatie appeleert aan een breder maatschappelijk belang en/of visie dan louter die van de achterban) (score 4,05; 5de belangrijkste taak) en 'burgers sensibiliseren en mobiliseren' (score 3,41; 6de belangrijkste taak).

Het item 'samenwerken met andere middenveldorganisaties in dit streven' (naar politieke of maatschappelijke verandering) heeft de tweede hoogste gemiddelde score. Bij dit item is de variatie in de antwoorden het laagst. Samenwerken met andere middenveldorganisaties komt hier dus naar voor als een taak die, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, vrijwel voor elke organisatie een belangrijk onderdeel is van de politieke rol.

'Inzetten op dialoog met burgers over wat bij hen leeft en hen daarrond organiseren' scoort globaal genomen het laagst. Tegelijkertijd is de variatie daar het hoogst. Het blijkt dat deze strategie voor sommige organisaties erg belangrijk is terwijl heel wat anderen daar niet op inzetten (zie verder). Ook het item 'burgers sensibiliseren en mobiliseren' komt als minder belangrijk naar voren en kent eveneens een relatief grote variatie in de antwoorden. Als we dit vergelijken met de relatief hoge score voor 'Invloed uitoefenen op het beleid van overheden en/of bedrijven rond specifieke thema's' (score: 4,31; 4de belangrijkste taak), dan kunnen we concluderen dat Vlaamse middenveldorganisaties hun politieke rol meer zien als een zaak tussen hun organisatie enerzijds en overheden en bedrijven anderzijds dan als iets dat betrekking heeft op de relatie die ze onderhouden en opbouwen met burgers¹¹.

¹¹ De survey-nota waarop deze spotlight paper gebaseerd is, bevat een meer uitgebreide bespreking van hoe Vlaamse middenveldorganisaties de politieke rol opnemen aan de hand van de tabellen die per item aangeven hoe de antwoorden gespreid zijn over de antwoordcategorieën.

Tabel 6: algemeen beeld van hoe organisaties politieke rol opnemen

	Gemiddelde	Standaardafwijking
De maatschappelijke belangen van uw doelgroep(en) of uw achterban behartigen bij overheden en/of bedrijven	4,55	1,540
Samenwerken met andere middenveldorganisaties in dit streven	4,46	1,389
Binnen de eigen organisatie praktijken ontwikkelen die aantonen dat het 'anders' kan	4,37	1,475
Invloed uitoefenen op het beleid van overheden en/of bedrijven rond specifieke thema's	4,31	1,526
Een thema op de maatschappelijke of politieke agenda zetten	4,05	1,665
Burgers sensibiliseren en mobiliseren	3,41	1,793
Inzetten op dialoog met burgers over wat bij hen leeft en hen daarrond organiseren	3,09	1,845

Uit de focusgroepen

‘Enkele beleidsmakers zijn kritisch voor het gevestigde middenveld dat vandaag meer vanuit organisatiebelangen en minder vanuit grote verhalen bij het beleid zou aankloppen. Dit gevestigde middenveld heeft zich laten institutionaliseren en zou het moeilijker hebben om de steeds complexere en mondigere bevolking te vertegenwoordigen en in te spelen op actuele evoluties. Eén deelnemer zegt: *“De crisis van de politiek is ook de crisis van het middenveld; zij slagen er niet meer in om zich goed en geloofwaardig te profileren”*. Wanneer we dit voorleggen aan de middenvelders geven ze tegengas. Ze zien vandaag veel dynamiek vanuit burgerorganisaties en nieuwe, vaak fluïde en tijdelijke initiatieven die plots hele groepen mobiliseren. Ze zien ook meer mogelijkheden door de sociale media, al is het belangrijk om er bewust en flexibel mee om te gaan. Middenvelders vinden dat positief en zeggen dat net beleidsmakers niet weten hoe ze daarmee moeten omgaan en niet overweg kunnen met de moeilijker te vatten genetwerkte organisaties die vaak geen duidelijke woordvoerder(s) hebben. Tegelijk geven ze aan dat velen nog op zoek zijn naar hoe gevestigde kanalen van communicatie en mobilisatie en meer grassroots technieken elkaar kunnen versterken en vragen zich af hoe (vooral grote) organisaties dat precies kunnen doen zonder met politieke standpunten een deel van de huidige achterban voor het hoofd te stoten en te verliezen. Dit blijkt een boeiende zoektocht.

Uit de focusgroepen

Beleidsmakers bevestigen dat het 'in dialoog gaan met de burgers' weinig wordt gedaan door middenveldorganisaties, die zich voornamelijk op hun eigen achterban zouden richten. Ze stellen dat ze als overheid steeds vaker zelf burgers bevragen om een representatief beeld te krijgen. Middenvelders zien hier een strategie in om hun organisaties te passeren en reageren dat ze op hun hoede zijn voor overheden die hen graag als louter een instrument gebruiken om burgers te informeren en te mobiliseren.

Middenvelders zijn opgetogen dat 'samenwerken met andere middenveldorganisaties' door zeer veel organisaties erkend wordt als een van de belangrijkste strategieën. Men stelt dat dit vroeger minder het geval was en dat deze hoge score het gevolg is van een bewuste strategie van organisaties om hierop in te zetten. Eén deelnemer stelt: *“Vandaag is er meer dan ooit nood aan kennis en expertise, dat is de kracht, dat heb je nodig. Dat vind je vaak in samenwerkingen, waaruit je kan leren. Het belang van representativiteit in aantallen wordt deels vervangen door kennis en samenwerking”*.

Een clustering¹² van de verschillende ‘politieke’ taken op basis van een factoranalyse (zie tabel 7) bevestigt dit beeld. **De eerste cluster omvat taken die betrekking hebben op de ‘externe’ relaties van middenveldorganisaties**, namelijk de relaties met overheden en bedrijven, andere middenveldorganisaties en positionering in het maatschappelijk debat. **De tweede cluster omvat taken die betrekking hebben op de eigen organisatie en de relaties met de achterban of burgers in het algemeen.** De gemiddelde scores weergegeven in tabel 6, tonen dat middenveldorganisaties op Vlaams niveau de politieke rol eerder opnemen in termen van externe relaties dan wel ten aanzien van de eigen achterban en organisatie.

Tabel 7: clustering wijzen van politieke rol opname

Externe oriëntatie	Gerichtheid op eigen organisatie en burgers
Gemiddelde: 4,3	Gemiddelde: 3,6
Standaardafwijking: 1,18	Standaardafwijking: 1,35
N=442	N=442

¹² De tabel met de items die samen clusteren staat vermeld in de achterliggende surveypaper die te raadplegen is op www.middenveldinnovatie.be.

5 Evolutie van politieke rolopname

Om te peilen naar de evolutie in de opname van de politieke rol hebben we de respondenten gevraagd of ze vandaag meer of minder streven naar maatschappelijke of politieke verandering dan 10 jaar geleden. Deze vraag is onder meer relevant in het licht van de regelmatig terugkerende stelling dat het middenveld minder dan vroeger een politieke rol opneemt (Oosterlynck, 2018).

Tabel 8 onderaan toont dat **een meerderheid van de bevroagde middenveldorganisaties inschat dat ze vandaag sterker streven naar maatschappelijke of politieke verandering dan tien jaar geleden**. De stelling dat middenveldorganisaties vandaag minder politiek zijn, wordt dus alvast niet zo aangevoeld door een meerderheid van Vlaamse middenveldorganisaties zelf. 39% van die organisaties zegt dat ze vandaag ‘meer’ (14% zegt zelfs ‘veel meer’ dan 10 jaar geleden) maatschappelijke of politieke verandering nastreeft. Het aandeel dat vindt dat ze de politieke rol vandaag ‘minder’ opnemen is beduidend kleiner (4%) en slechts enkelen geven aan ‘veel minder’ in te zetten op politiek werk (1%). Een grote groep respondenten (42%) geeft aan dat ze vandaag nog ‘evenveel’ streven naar maatschappelijke of politieke verandering als tien jaar geleden. Vanuit methodologisch oogpunt dient hier wel opgemerkt te worden dat dit een inschatting van de organisaties zelf is en men mogelijks niet geneigd is te stellen dat men iets *minder* doet dan tien jaar geleden.

Opmerkelijk is ook dat deze antwoorden vrij consistent zijn over de verschillende sectoren en thematische onderverdelingen heen. De verschillen tussen de sectoren en types organisaties zijn geen van allen statistisch significant¹³.

Tabel 8: evolutie in het streven naar maatschappelijke of politieke verandering

	Percentages
Veel minder (1)	0,7
<i>Aantal</i>	3
Minder (2)	4,4
<i>Aantal</i>	18
Evenveel (3)	42,1
<i>Aantal</i>	169
Meer (4)	38,6

¹³ In de surveynota waarop deze spotlight paper gebaseerd is vindt de lezer ook de evolutie voor de manieren waarop organisaties hun politieke rol trachten op te nemen (zie www.middenveldinnovatie.be).

Aantal	155
Veel meer (5)	14,3
Aantal	402
Totaal	
Gemiddelde	3,61
Standaardafwijking	0,810

Uit het rapport van de focusgroep

De onderzoekers vinden de bevinding dat een meerderheid van de bevroegde middenveldorganisaties inschat dat ze vandaag sterker streven naar maatschappelijke of politieke verandering dan tien jaar geleden verrassend. Middenvelders en beleidsmakers zijn echter helemaal niet verrast. Ze ervaren dat ze als middenveldorganisaties in een gemediatiseerde, ontzuilde en meer complexe samenleving meer verwacht worden om zich te positioneren in actuele discussies en hun steun uit te spreken rond allerlei thema's, ook al behoren die niet tot de kern van hun werking. Ook stellen ze nieuwe vormen van politisering vast, ze zien ook al langer bedreigingen in de manier waarop de overheid zich opstelt en minder ruimte laat voor een politieke opstelling van middenveldorganisaties.

6 Beïnvloedende factoren in politieke rolname

Er bestaan verschillende hypothesen over de factoren die van invloed kunnen zijn in de politieke rolname van middenveldorganisaties. Zo zou financiële afhankelijkheid van de overheid kunnen leiden tot vermindering of afwezigheid van de politieke rol. Hieronder analyseren we de samenhang tussen de mate van het opnemen van een politieke rol en een aantal mogelijks beïnvloedende factoren, zoals de inkomsten van de overheid, de bedrijfswereld en het eigen inkomen van de organisatie. Voorts bekijken we ook de vraag of concurrentie over werkingsmiddelen met andere middenveldorganisaties, de overheid en bedrijven leidt tot een lagere politieke rolname.

6.1 Overheidsmiddelen en politieke rolopname

De politieke opdracht van het middenveld leidt vaak tot discussie. Kunnen of mogen overheidsgesubsidieerde middenveldorganisaties wel een politieke rol opnemen? We gingen na of er een verband bestaat tussen de opname van de politieke rol van middenveldorganisaties en de mate waarin ze gesubsidieerd worden door de overheid. **Op het niveau van Vlaamse middenveldorganisaties is er op het eerste gezicht geen significant verband terug te vinden.** De hypothese zou in de toekomst verder verfijnd kunnen worden door ze per sector of middenveldsegment te onderzoeken of ze toe te spitsen op specifieke manieren om maatschappelijke of politieke verandering na te streven (bv. de hypothese dat een meer op samenwerking en overleg gerichte invulling van de politieke rol mogelijk wel te combineren valt met overheidsmiddelen, terwijl een meer op conflict en actie gerichte invulling minder makkelijk te combineren valt met het verkrijgen van overheidsmiddelen).

6.2 Middelen van bedrijven en politieke rolopname

Hetzelfde verband kunnen we onderzoeken voor het ontvangen van middelen van bedrijven. De verwachting is hier dat het verwerven van middelen van private bedrijven niet makkelijk samen gaat met het nastreven van politieke of maatschappelijke verandering, omdat bedrijven hier geen belang bij zouden hebben of mogelijks zelfs commerciële belangen in het gedrang kunnen brengen. **Ook hier vinden we geen significant verband tussen het krijgen van fondsen van bedrijven en de mate waarin middenveldorganisaties hun politieke rol opnemen.** In de toekomst kan deze analyse verder verfijnd worden door te kijken of er wel een verband vast te stellen is als we de organisaties opsplitsen per thema waarrond ze maatschappelijke verandering nastreven, per type invulling van de politieke rol of per specifieke doelgroep of achterban waarvoor men werkt en het economisch belang ervan.

6.3 Middelen van de gemeenschap en politieke rolopname

We bekijken ook of er een mogelijk verband is tussen inkomsten uit de gemeenschap¹⁴ en de mate waarin een politieke rol opgenomen wordt. De achterliggende redenering is dat het verzamelen van inkomsten als organisatie uit privéactiviteiten de politieke rolopname naar de achtergrond kan duwen, zeker als het bestaande of potentiële klanten zou kunnen afschrikken.

¹⁴ Het gaat hier onder meer over inkomsten verkregen door lidgelden, donaties of crowdfunding.

Uit de survey blijkt echter dat er geen significant verband is tussen het verzamelen van middelen uit de gemeenschap en de politieke rolname.

Hetzelfde geldt voor de mate van concurrentie over middelen met andere middenveldorganisaties, bedrijven en de overheid. Geen van de vormen van concurrentie staat in verband met de politieke rolname. Ook hier was onze veronderstelling dat concurrentie voor middelen het opnemen van een politieke rol zou ontmoedigen, omdat op die manier financiers afgeschrikt zouden kunnen worden.

7 Algemene conclusie

In dit rapport analyseerden we de politieke rol van Vlaamse middenveldorganisaties. We vroegen Vlaamse middenveldorganisaties aan te geven of ze streven naar maatschappelijke of politieke verandering. De gemiddelde score is 6,5 op 10. Vlaamse middenveldorganisaties vinden dus dat ze 'eerder wel' streven naar maatschappelijke of politieke verandering. De mate waarin de politieke rol opgenomen wordt varieert wel sterk per middenveldsector. Socioculturele organisaties zetten hier het sterkst op in. Ook de welzijnssector scoort hier bovengemiddeld. De sector van de sociale economie scoort onder het gemiddelde. Een derde van de sociale economie-organisaties is hier zelfs helemaal niet mee bezig.

In vergelijking met lokale organisaties nemen Vlaamse middenveldorganisaties vaker een politieke rol op. Als we het over het lokale middenveld hebben, focussen we hier echter enkel op socioculturele organisaties, terwijl het Vlaamse middenveld ook heel wat organisaties uit de sociale economie en de welzijnsector bevat. Sociale economie en welzijnsector zetten minder dan de socioculturele sector in op de politieke rol. Het verschil lijkt dus zeker gedeeltelijk te zitten in een andere rolname van lokale en Vlaamse socioculturele middenveldorganisaties.

We gingen ook na hoe middenveldorganisaties die een politieke rol opnemen die precies invullen. Welke taken vinden organisaties belangrijk binnen de context van het opnemen van een politieke rol? Opmerkelijk is dat geen enkele van de zeven in de survey opgesomde taken door Vlaamse middenveldorganisaties onbelangrijk gevonden wordt. De belangrijkste taak in het opnemen van de politieke rol is het behartigen van de belangen van de achterban, wat suggereert dat de politieke rol in het middenveld moeilijk losgedacht kan worden van het

verdedigen van de belangen van particuliere groepen. Samenwerken met andere middenveldorganisaties heeft de tweede hoogste gemiddelde score en telt het minst variatie in de antwoorden. Samenwerking is dus een vast onderdeel van de instrumenten die organisaties gebruiken om maatschappelijke of politieke verandering na te streven. Daarna komt invloed uitoefenen op overheden of bedrijven en in de organisaties zelf alternatieve praktijken opzetten. Maatschappelijke of politieke verandering nastreven door in te zetten op dialoog met burgers en ze sensibiliseren en mobiliseren komt dan weer gemiddeld als een minder belangrijke taak naar voor, maar de grotere variatie in antwoorden bij deze items suggereert dat een aantal organisaties er net wel op inzetten.

Een factoranalyse toonde aan dat de zeven taken uiteenvallen in twee onderscheiden clusters van taken. Enerzijds zijn er een aantal taken die inzetten op 'externe' relaties van een middenveldorganisaties met overheden en bedrijven, andere middenveldorganisaties en positionering in het bredere maatschappelijke debat en anderzijds een aantal taken die inzetten op de eigen organisatie en de relaties met de achterban of burgers in het algemeen. De extern georiënteerde taken worden wat vaker opgenomen door Vlaamse middenveldorganisaties dan de meer intern georiënteerde taken.

Wat de evolutie van de politieke rol van middenveldorganisaties betreft kunnen we concluderen dat de stelling als zouden middenveldorganisaties vandaag minder politiek zijn dan tien jaar geleden tegengesproken wordt door Vlaamse middenveldorganisaties zelf. **Meer dan de helft van de Vlaamse middenveldorganisaties geeft zelf aan meer dan vroeger een politieke rol op te nemen.** We gingen ook op zoek naar de factoren die bepalen of een organisatie al dan niet een politieke rol opneemt en focusten daarbij op de herkomst van de financiële middelen van de organisatie. We stelden vast dat het opnemen van een politieke rol niet significant verband houdt met de herkomst van financiële middelen, maar zullen de analyse hiervan in de toekomst verfijnen naar onder meer het thematisch segment van het middenveld en de manieren waarop de politieke rol ingevuld wordt.

8 Referenties

- Billiet, J. (2004). Van verwerpelijke verzuiling naar geprezen middenveld: bilan van 30 jaar onderzoek. *Tijdschrift voor Sociologie*, 25(1), 129-158.
- Oosterlynck, S. (2018). De politieke opdracht van het middenveld ter discussie : nieuwe vormen van politisering. *CSI Flanders Spotlight Paper*.
- Oosterlynck, S., Hertogen, E., & Swerts, T. (2017). De politieke opdracht van het middenveld ter discussie : nieuwe vormen van politisering. Retrieved from <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/spotlightpaper-nieuwe-vormen-van-politisering>
- Schuerman, G. (2013). *Politieke Ruimte*. Brugge: Die Keure.
- Swerts, T., Hertogen, E., & Oosterlynck, S. (2017). Spotlightpaper: Diversiteit en politisering: een kritische agenda voor het middenveld Retrieved from <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/spotlightpaper-diversiteit-en-politisering-een-kritische-agenda-voor-het-middenveld>
- Van Gyes, G., Szekér, L., & Laoukili, F. (2018). Panorama van het lokale middenveld in Vlaanderen. Retrieved from <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/panorama-van-het-lokaal-middenveld>

9 Bijlagen

9.1 Bijlage 1: thematische opdeling van het Vlaamse middenveld in elf categorieën

Welzijnsinstellingen	instellingen (geen verenigingen) die actief zijn in de gehandicaptenzorg, jeugdhulp en bredere welzijnsthema's	<i>Bv. centra voor algemeen welzijnswerk, Tele-onthaal, samenlevingsopbouw</i>
Welzijnsverenigingen	verenigingen (geen instellingen) die werken rond armoede, sociale inclusie en bredere welzijnsthema's	<i>Bv. verenigingen waar armen het woord nemen, sociale kruideniers</i>
Sociale economie	maatwerkbedrijven (beschutte en sociale werkplaatsen)	
Werk, beroep, economie	vakbonden, beroeps- en werkgeversverenigingen en service-clubs	<i>Bv. confederatie Bouw, Vlaamse auteursvereniging</i>
Gezondheid, ziekte en handicap	patiëntenverenigingen, verenigingen actief rond bredere gezondheidsthema's	<i>Bv. CM, Sensoa, Holebifoon, Centrum ter preventie van zelfdoding, Similes</i>
Nieuwe sociale bewegingen	bewegingen die werken rond actuele maatschappelijke thema's zoals milieu, mobiliteit, vrede, Noord-Zuid, vluchtelingen, ...	<i>Bv. Fairtrade Belgium, Oxfam-solidariteit, Bond Beter Leefmilieu, Fietsersbond</i>
Politieke organisaties	bewegingen die politieke actie voeren en positie innemen	<i>Bv. Liga voor de Mensenrechten, Vlaamse volksbeweging, Beweging.net</i>
Volwassenenwerk	socioculturele organisaties voor volwassenen die zich richten op specifieke groepen	<i>Bv. seniorenorganisaties, vrouwenverenigingen, holebi-verenigingen, culturele fondsen,</i>

	of rond specifieke thema's werken	<i>amateurkunstenfederaties, vormingsinstellingen, Vormingplus-centra</i>
Jeugdwerk	socioculturele organisaties die groepsgericht werken voor/door kinderen en jongeren (van 3 tot 30 jaar)	<i>Bv. jeugdbewegingen, koepel van jeugdhuizen, particuliere speelpleinwerkingen</i>
Etnisch-culturele federaties	verenigingen met en voor bepaalde groepen van etnisch-culturele minderheden	
Religieuze organisaties	organisaties die actief zijn rond religie, zingeving en levensbeschouwing	<i>Bv. Kerknet, Boeddhistische Unie van België, Federatie Vrijzinnig centra</i>

9.2 Bijlage 2 - Bevindingen uit de focusgroepen met beleid en middenveld

Datum: 21/03/2019

Locatie: Sociale Innovatiefabriek, Brussel

Aantal deelnemers beleid: 5

Aantal deelnemers middenveld: 8

Aanwezige CSI onderzoekers: Stijn Oosterlynck, Bart Verhaeghe, Ruud Wouters & Pieter Cools

Op donderdag 21 maart 2019 werden de meest in het oog springende bevindingen uit de Vlaamse survey over de politieke rol van het middenveld voorgelegd aan vertegenwoordigers van het beleid en het middenveld. Er werd gestreefd naar vertegenwoordiging uit de drie verschillende middenveldsectoren (welzijn, sociale economie en socioculturele sector).

Aan de focusgroep met beleidsmakers namen vijf mensen deel. Zowel medewerkers van bevoegde Vlaamse ministeriële kabinetten als medewerkers van relevant Vlaamse administraties namen deel. De focusgroep met vertegenwoordigers van koepels en netwerken van Vlaamse middenveldorganisaties telde acht deelnemers.

Beide focusgroepen bogen zich over dezelfde vijf vragen: (1) In welke mate nemen Middenveldorganisaties een politieke rol op? (2) In welke mate zetten verschillende segmenten van het Vlaamse middenveld in op de politieke rol? (3) Zetten lokale en Vlaamse middenveldorganisaties evenzeer in op de politieke rol? (4) Hoe vullen Vlaamse middenveldorganisaties de politieke rol in? (5) Zetten Vlaamse middenveldorganisaties meer of minder in op de politieke rol dan tien jaar geleden?

Per vraag werden belangrijkste surveyresultaten kort voorgesteld aan de deelnemers die daar vervolgens op konden reageren. Hen werd gevraagd of ze deze resultaten verrassend vinden, of ze verklaringen kunnen geven en of ze de resultaten als positief of negatief ervaren. Wat volgt is een beknopt overzicht van de inzichten en conclusies uit de focusgroepen. De input van beleidsmakers en middenvelders worden per vraag samen besproken. Het is hierbij relevant dat

de focusgroep met middenvelders plaatsvond na die met beleidsmakers en we de middenvelders dus konden laten reageren op eerdere uitspraken van beleidsmakers.

In welke mate nemen middenveldorganisaties een politieke rol op? [zie sectie 2.1 in spotlight paper]

Beleidsmakers en middenvelders zijn niet verrast dat de gemiddelde Vlaamse middenveldorganisatie de politieke rol minder belangrijk inschat dan de dienstverlenende en gemeenschapsvormende rollen. Dienstverlening en gemeenschapsvorming zijn vaker de ontstaansreden en ‘core business’ van middenveldorganisaties. De politieke rol en gerichtheid op beleid en samenleving ontstaan vaak als afgeleide daarvan.

Hier ontstaat in beide focusgroepen al snel een discussie over het verschil tussen de politieke rol als ‘streven naar maatschappelijke verandering’ zoals de onderzoekers het definiëren en ‘belangenbehartiging’. Men maakt hierbij ook een onderscheid tussen de belangen van de doelgroep en de belangen van de organisatie. Zowel beleidsmakers als middenvelders merken op dat zeer veel van de interactie tussen middenveldorganisaties en beleidsmakers of ‘de politiek’ gaat over zaken zoals organisatiebelangen (erkenning, budgetten, etc.). Men stelt zich de vraag of dit wel telt als het opnemen van de politieke rol. Eén beleidsmaker stelt het zeer scherp.

“Organisaties komen nu eerst geld vragen en als we dit niet geven, dan doen ze niks. Vroeger deden ze het eerst en dwongen ze op die basis geld af” (Senior medewerker Vlaams Kabinet A)

Sommige beleidsmakers merken op dat het middenveld gedurende de voorbije decennia gedepolitiseerd is geraakt. Maatschappelijke evoluties zoals ontzuiling, vermarkting en sociale media worden als oorzaken aangehaald. Enkelen zijn kritisch voor het gevestigde middenveld dat vandaag meer vanuit organisatiebelangen en minder vanuit grote verhalen bij het beleid zouden aankloppen. Dit gevestigde middenveld heeft zich laten institutionaliseren en zou het moeilijker hebben om de steeds complexere en mondigere bevolking te vertegenwoordigen en in te spelen op actuele evoluties.

“De crisis van de politiek is ook de crisis van het middenveld; zij slagen er niet meer in om zich goed en geloofwaardig te profileren” (Senior medewerker Vlaamse Administratie B)

Wanneer we dit later voorleggen aan de middenvelders geven ze stevig tegengas. Ze vinden dat krasse uitspraken omdat de overheid zelf de institutionalisering van het middenveld als strategie heeft gebruikt en de depolitisering van het middenveld in de hand werkt. Dit doet ze bijvoorbeeld door organisaties vanuit een efficiëntie-denken en met subsidies als hefboom in een meer uitvoerende rol te duwen.

Enkele middenvelders gaan helemaal niet akkoord dat ze niet meer politiek zouden (kunnen) werken. In tegendeel, ze zien vandaag juist steeds meer mogelijkheden, onder andere door sociale media. Ze benadrukken wel dat het vandaag steeds belangrijker wordt om heel bewust en flexibel om te gaan met de nieuwe realiteit van mondige burgers en nieuwe communicatiemogelijkheden. Anderen zijn minder enthousiast omdat ze niet goed zien hoe (vooral grote) organisaties dat precies kunnen doen: met het in de openbaarheid brengen van politiek standpunten vrezende ze een deel van de huidige achterban voor het hoofd te stoten en mogelijks te verliezen. Veel middenveldorganisaties zijn dan ook zoekende naar hoe gevestigde kanalen van communicatie en mobilisatie enerzijds en meer nieuwe, grassroots technieken anderzijds, elkaar kunnen versterken.

Men ziet veel dynamiek vanuit burgerorganisaties en nieuwe, vaak fluïde en tijdelijke initiatieven en samenwerkingsverbanden die plots hele groepen mobiliseren. Middenvelders vinden dat positief en zeggen dat net het beleid niet weet hoe het daarmee moet omgaan en niet overweg kan met de moeilijker te vatten genetwerkte organisaties die vaak geen duidelijke woordvoerder(s) hebben. Echter blijken ook veel gevestigde middenveldorganisaties niet goed te weten hoe ze zich daartoe moeten verhouden. Wat dat betreft zijn er veel verschillen tussen sectoren, segmenten en individuele middenveldorganisaties.

“Door het opnemen van die wisselende rollen kan je veel effectiever aan beleidsbeïnvloeding doen. Maar als de bovenbouw zich geen houding weet te geven tegenover ‘burgerinitiatieven’ wordt het moeilijk. (Directeur koepelorganisatie)

In welke mate zetten verschillende segmenten van het Vlaamse middenveld in op de politieke rol? [zie sectie 2.1 in spotlight paper en 2.1.1 in survey nota]

Wanneer het gaat over de mate van politieke rolname is iedereen geïnteresseerd in een meer gedetailleerd overzicht van verschillende sectoren (socioculturele verenigingen, welzijn en sociale economie) en thematische segmenten. Verschillen in historiek, de manier waarop er in bepaalde sectoren en segmenten over politiek wordt gesproken en gedacht, en vooral de rol van koepelorganisaties, worden naar voren geschoven als factoren die verschillen in politieke rolname zouden kunnen verklaren. Toch merkt men op dat er achter deze meer gedetailleerde cijfers nog steeds veel verschillen binnen sectoren en segmenten en tussen organisaties schuilgaan. Zo wordt de observatie dat de sociale economie een homogene sector is betwijfeld door vertegenwoordigers. Gemiddeld kan het wel kloppen dat veel sociale economie bedrijven – die het laagst scoren op politieke rol – niet expliciet bezig zijn met hun politieke rol, maar ze zijn wel sterk bezig met inzetten op maatschappelijke verandering.

Men is niet verrast dat de socioculturele sector het hoogst scoort. Als we kijken naar de vrij hoge score van de jeugdsector merkt een vertegenwoordiger van het beleid op dat de politieke rol in die sector doorheen de jaren toch sterk is verminderd, terwijl een vertegenwoordiger van het middenveld eerder de nadruk legt op nieuwe initiatieven met een sterke maatschappelijke missie. Ook hier: beleid en middenveld zitten niet noodzakelijk op dezelfde lijn.

Een vertegenwoordiger van middenveldorganisaties uit de welzijnssector is wel verrast door de relatief hoge score van haar sector. Ze vraagt zich af of er hier sprake is van maatschappelijke wenselijke antwoorden en denkt dat organisaties hun politieke rol hoger inschatten dan dat ze die werkelijk uitvoeren. Men benadrukt ook dat je de vraag over de ‘mate’ van de politieke rol niet kan loskoppelen van de vraag ‘hoe’ middenveldorganisaties die rol invullen.

Hoe vullen Vlaamse middenveldorganisaties de politieke rol in? [zie sectie 3 in de spotlight paper]

Dat ‘de maatschappelijke belangen van uw doelgroep(en) of uw achterban behartigen bij overheden en/of bedrijven’ het hoogst scoort lijkt de eerdere opmerking dat voor heel wat organisaties de politieke rol samenvalt met belangenbehartiging tegenover de overheid te bevestigen. Anderen merken op dat het hier gaat over de belangen van achterban en doelgroep,

niet die van de organisatie. Het is echter niet duidelijk of/hoe organisaties dat onderscheid maken.

Beleidsmakers bevestigen dat het ‘in dialoog gaan met de burgers’ weinig wordt gedaan door middenveldorganisaties, die zich voornamelijk op hun eigen achterban richten. Als overheid zouden ze steeds vaker zelf burgers gaan bevragen om een representatief beeld te krijgen. Middenvelders zien hier een strategie in om hun organisaties te passeren en reageren dat ze op hun hoede zijn voor overheden die hen graag als louter een instrument gebruiken om burgers te informeren en te mobiliseren.

Middenvelders zijn opgetogen dat ‘samenwerken met andere middenveldorganisaties’ door zeer veel organisaties erkend wordt als een van de belangrijkste strategieën. Men stelt dat dit vroeger minder het geval was en dat deze hoge score het gevolg is van een bewuste strategie van organisaties om hierop in te zetten.

“Vandaag is er meer dan ooit nood aan kennis en expertise, dat is de kracht, dat heb je nodig. Dat vind je vaak in samenwerkingen, waaruit je kan leren. Het belang van representativiteit in aantallen wordt deels vervangen door kennis en samenwerking”. (Vertegenwoordiger koepel Middenveldorganisaties).

Over het ‘thema op de maatschappelijke agenda zetten’ zegt men dat er vandaag door sociale media zoveel zaken in de publieke ruimte worden gelanceerd dat het steeds makkelijker wordt om het te proberen, maar steeds moeilijker wordt om impact te hebben. Dit is één belangrijk voorbeeld van hoe de context om de politieke rol uit te oefenen veranderd is.

Zetten Vlaamse middenveldorganisaties meer of minder in op de politieke rol dan tien jaar geleden? [zie sectie 4 in spotlight paper]

De middenveldorganisaties in onze survey vinden gemiddeld genomen dat ze meer inzetten op hun politieke rol dan tien jaar geleden. De onderzoekers vonden dit verrassend, maar de middenvelders en beleidsmakers helemaal niet. Wanneer hen werd gevraagd of dit in strijd is met de these van depolitisering hoorden we enerzijds dat de evolutie van depolitisering veel eerder begon dan tien jaar geleden. Anderzijds argumenteerde men dat er verschillende

manieren zijn om de politieke rol op te nemen. Sommigen herhaalden dat en dat er vandaag ook nieuwe vormen van politisering opduiken.

Het is relevant om hier te benadrukken dat niet alle respondenten akkoord zijn met de hierboven vermelde these van depolitisering. Ook de (niet bevestigde) hypothese dat middenveldorganisaties minder politiek zouden worden als ze inkomsten krijgen van de overheid wordt afgewezen. Het totaal plaatje is complexer dan dat.

Een mogelijke reden voor de vaststelling dat veel middenveldorganisaties zich sterker zien inzetten op hun politieke rol is dat ook van middenveldorganisaties in een gemediatiseerde en meer complexe samenleving sterker verwacht wordt dat ze zich positioneren in actuele discussies en steun uitspreken rond allerlei thema's, ook al behoren die niet tot de kern van hun werking.

Een vertegenwoordiger van de sociale economie zegt dat zij de afgelopen jaren omwille van beleidshervormingen en budgettaire krapte sterk bezig geweest zijn met dialoog met het beleid en reflectie over hun missie en rol. Vertegenwoordigers uit de welzijnssector en de socioculturele sector herkennen dat. Daar komt nog eens bij dat subsidies steeds projectmatiger worden en dat wie wil innoveren sterk moet investeren in aansluiting vinden bij beleidsdomeinen die nog steeds verkokerd zijn. Beleidsmakers bevestigen dit.

“De domeinen in het middenveld zitten steeds dichterbij elkaar. Is het nu sociocultureel werk of welzijn? Die afweging moeten we dagelijks maken. Wat die organisaties doen is er ‘boenk’ op, maar ze vallen tussen de mazen van het net. De maatschappij denkt net meer verticaal, maar de administratie vaak nog wel” (Senior medewerker Vlaams Kabinet C)

In dit verband wijst men ook naar de ontzuiling van het middenveld. Waar de politieke rol van middenveldorganisaties vroeger gedomineerd werd door hun loyaliteit aan een levensbeschouwelijke zuil, nemen ze die vandaag zelfbewuster en met meer autonomie op.

Zetten lokale en Vlaamse middenveldorganisaties evenzeer in op de politieke rol? [zie sectie 2.1 in spotlight paper]

Op deze laatste vraag bieden de focusgroepen geen eenduidig antwoord. De meeste respondenten vinden de hypothese dat het Vlaams niveau de politieke rol sterker zou opnemen aannemelijk. In veel sectoren wordt deze vertegenwoordigende rol in relatie tot beleid en publieke opinie grotendeels opgenomen door de koepels die een schaalvoordeel hebben en expertise hieromtrent kunnen accumuleren. Tegelijkertijd kunnen koepels die rol nooit volledig opnemen omdat ze vaak zeer tegenstrijdige opinies binnen hun netwerk moeten verenigen. Bovendien zijn er lokaal vaak unieke mogelijkheden voor samenwerking en politieke rolname die lokale organisaties kunnen en willen opnemen. Er is dus meestal wel een verdeling in het opnemen van politieke rol tussen lokale en Vlaamse spelers, maar het is zeker niet zo dat de spelers op Vlaams niveau een monopolie hebben op de politieke rol.

Conclusie

In de beide gesprekken over de politieke rol van het middenveld kwam het belang van de verschillen tussen het gevestigde verenigingsleven en nieuwe initiatieven sterk naar boven. Die nieuwe initiatieven dagen de gevestigde manieren van aan politiek en beleidsbeïnvloeding doen uit door hun meer flexibele vorm van mobiliseren en vertegenwoordigen. Sociale media spelen daarin een belangrijke rol. Deze initiatieven zetten ook het onderscheid tussen ‘streven naar maatschappelijke verandering’ en ‘beleidsbeïnvloeding in functie van organisatiebelangen’ op scherp, doordat ze vaak wantrouwig zijn voor institutionalisering door overheid of gevestigde netwerken. Zowel middenveld als beleid zien daarin positieve evoluties en opportuniteiten maar weten vaak niet goed hoe ze zich hiertegenover moeten verhouden. Het feit dat steeds meer middenveldorganisaties in dit verband het belang van netwerken en samenwerking inzien stemt de respondenten hoopvol.

Heel wat vertegenwoordigers van het beleid én de sector erkennen tendensen van depolitisering over de laatste decennia. Ze zijn wat dat betreft kritisch voor elkaar. Toch viel het op dat beide groepen helemaal niet verrast waren dat middenveldorganisaties hun politieke rol meer zouden opnemen dan vroeger. Hoewel het voor velen misschien moeilijker wordt om expliciet een politieke rol op te nemen en burgers te mobiliseren, zetten middenveldorganisaties nog steeds sterk in op maatschappelijke verandering. De manieren waarop ze dit doen zijn veranderd. Waarschijnlijk worden middenveldorganisaties in de huidige context van mediatisering, een complexere samenleving en budgettaire krapte meer gedwongen om te reflecteren over hun maatschappelijke positie en dienen ze zich duidelijker te

positioneren tegenover politiek en de bredere samenleving. In die zin zijn ze meer met politiek werk bezig.

De mate waarin en de manieren waarop middenveldorganisaties inzetten op maatschappelijke verandering hangt af van veel zaken zoals de historiek van de organisatie, het maatschappelijk debat, de rolverdeling met koepelorganisaties enzovoort. Meer diepgaand kwalitatief onderzoek over hoe en waarom organisaties die rol opnemen over de jaren heen, met aandacht voor samenwerkingen tussen gevestigde en nieuwe initiatieven kan een mooie aanvulling en uitdieping bieden voor het cijfermatige overzicht uit de survey.